

Josef Petráň, Lydia Petráňová: Čestní doktoři Univerzity Karlovy 1848–2015

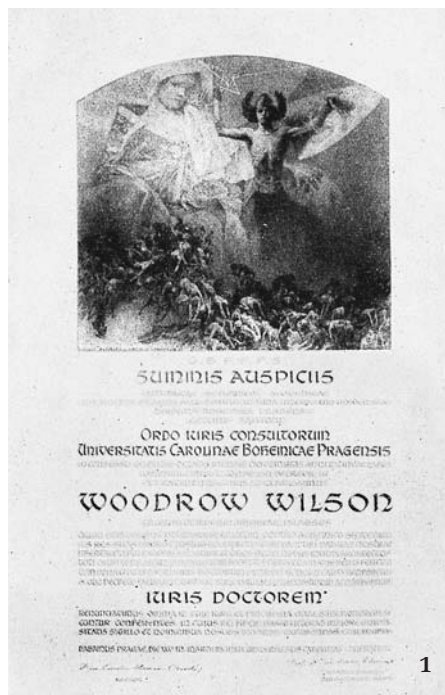
Cenná popularizační kniha věnovaná dějinám pražského vysokého učení s jeho odrazy ve společnosti není pouhým seznamem, jak by se možná dalo usuzovat z titulu. Poskytuje rozbor dobově-etapových „politik“ při oceňování zásluh v poznání a ve vzdělanostním rozvoji přesahujícím národní hranice. Udílení doktorátů honoris causa začalo na pražské univerzitě dosti pozdě ve srovnání se západoevropskými univerzitami – v míře zakládající tradici vlastně až zhruba o 300 let později, při příležitosti oslav pětistého výročí založení (1848). Motivací bylo zvyšování mezinárodní pověsti vzdělané vrstvy národa jako součást dlouhodobých střetů různých nacionalit a ideologií, zosťřených ještě po rozdělení univerzity na českou a německou (1882). Struktura knihy je odvozena od převládajících názorů dané periodizace dějin, která ovlivňovala akademické svobody a určovala zasahování státu do jejich uplatňování. Podobně jako dobový neklid v roce oslav pětistého výročí založení univerzity se také oslavy šestistého výročí (8. dubna 1948) rozpadaly pod vlivem nedávno proběhlého únorového převratu komunistů, což byl teprve začátek dlouhého období pokřiveného novou totalitou. Teprve čestné doktoráty udělené v dubnu 1998 v rámci oslav 650. výročí založení Univerzity Karlovy lze považovat za nápravu způsobu oceňování podle jasných zásluhových pravidel, jak to ventilovaly zásady zveřejněné v novém řádu pro udělování v r. 2000 – tedy takovým osobnostem, které se v mezinárodním měřítku zasloužily o rozvoj vědy nebo kultury ve prospěch lidské společnosti a mají vztah k Univerzitě Karlově. Atmosféra těchto oslav působila i na mne jako účastníka a organizátora jedné z mezinárodních konferencí coby součásti výročí silným dojmem a mohu potvrdit, že ti ze zahraničních univerzit, kteří obdrželi jakoukoli formu ocenění, např. za podporu mladých českých vědců v dobách komunistických restrikcí u nás, si jich dodnes považují a uvádějí je ve svém curricula na předním místě.

Kniha manželů Petráňových je natolik obsažná, že v krátké recenzi lze uvést jen několik dokumentačních ukázek, jež se týkají v biologickém časopise logicky přírodovědců – např. jaké dobové podbarvené příběhy stály za návrhy na udělení konkrétních čestných doktorátů.

Při historicky zásadním navrhování čestných doktorátů a honorárních členů oborových doktorských kolegií v roce pětistého výročí založení univerzity (1848) se přihlíželo k nositelství univerzitní ideje anebo průkopnictví nových modelů akademického provozu (např. francouzského nebo humboldtovského). Přímát v iniciativě mělo doktorské kolegium lékařské fakulty, které už na jaře 1847 navrhlo udě-

lení 111 čestných členství ve svém sboru a 13 čestných doktorátů (8 tuzemským, pěti zahraničním osobnostem). Po námitkách dalších kolegií a vedení univerzity se čísla snížila na 37 v první kategorii a 10 v druhé. Protože lékařské kolegium tehdy zahrnovalo přírodovědce, objevuje se mezi navrženými jmény i český mykolog a fytopaleontolog August Karel Josef Corda (viz Živa 2017, 5: CXXII–CXXIV), kustod Národního muzea Ignaz Friedrich Tausch, zároveň správce pražské botanické zahrady Kanálky a sekretář České zahradnické společnosti. Botanika spadala pod lékařství zejména proto, že zahrnovala

farmacii, resp. farmakologii, a z téhož důvodu byl na čestné členství v kolegiu doktorů medicíny navržen vídeňský profesor botaniky Štefan Ladislav Endlicher, ředitel botanické zahrady a jeden ze zakladatelů vídeňské akademie. Tento návrh vzešel od významné osobnosti české vědy, profesora botaniky Jana Svatopluka Presla, který už byl uznávanou autoritou v kolegiu doktorů medicíny. Kromě toho Preslův návrh zahrnoval dva zahraniční přírodovědce, profesora botaniky z Vratislavi Christiana Gottfrieda Daniela Nees von Esenbecka, svobodomyšlného filozofa přírodních věd působícího na německých univerzitách, a Lorenze Okenfusse z Curychu, který ještě před rozšířením darwinismu razil přírodovědeckou soustavu odvozenou od filozofie identity Friedricha Schellinga (příroda jako jednotný celek, jehož podstatou je živoucí prasíla, viz např. Ideje k filozofii přírody z r. 1797). V redukované verzi seznamu kandidátů zůstaly další osobnosti bez přímého angažmá v oborech medicíny, např. berlínský profesor, autor modelu sjednocení vyššího základního bádání s univerzitní výukou Friedrich Wilhelm Humboldt. Kolegium doktorů filozofie (kam se tehdy řadilo spektrum přírodních věd) zahrnuje do svého seznamu významného českého vědce pracujícího ve Vratislavi, profesora fyziologie a patologie Jana Evangelistu Purkyně – jistě to přispělo k úspěšnosti snah získat ho zpět do Prahy, což se v r. 1850 stalo. Rozvoj botaniky v té době díky poznatkům ve farmacii, resp. farmakologii, v buněčné nauce a v objevech při rozmachu cestovatelství přispěl k volbě dalších jmen u čestných doktorátů: profesor ze Štýrského Hradce Franz Unger a objevitel jader v rostlinných buňkách Robert Brown. Viditelná je u většiny kolegií převaha kandidátů působících v rakousko-uherské monarchii. Sjezd osobností spojený s jubileem Karlo-Ferdinandovy univerzity se však vzhledem k revolučním událostem v Praze ani 7. dubna 1848, ani po odkladech, nemohl konat. Došlo jen na setkání studentů a pedagogů ve dvoře Karolina v atmosféře veselí a s konzumací piva, také pálení symbolů absolutistického režimu, o něco později též na studentské defilé v legionářských čapkách ve Stromovce. Plánované říjnové udělení čestných titulů se nekonalo a fakultní grémia se po velkém zklamání nakonec smířila s rozesláním diplomů poštou od ledna 1849.

Postoupíme-li do dalšího století, pak v počtu udělených čestných doktorátů shledáme hned za filozofickou fakultou tu přírodovědeckou, která se z ní vyčlenila v r. 1920. Kromě ryze přírodovědných oborů oceňovala tuzemské a zahraniční badatele také v disciplínách matematicko-fyzikálních. Od března 1920 do r. 1939 z celkových 14 doktorátů honoris causa šlo o 11 osobností (dva Američané, jeden Čechoameričan, 8 domácích). Nejstarším

1 Diplom čestného doktora práv amerického prezidenta Woodrowa Wilsona datovaný 25. března 1919 graficky provedl Alfons Mucha. Inaugurace rektora 3. prosince 1919, tisk Akademický senát UK

z oceněných byl slovenský botanik a evangelický farář Jozef Ludovít Holuby (85), který diplom přebíral od děkana Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, prof. Karla Domina, v r. 1922 po dohodě na Univerzitě Komenského v Bratislavě, mimo jiné za přítomnosti dalšího proslulého botanika, resp. rostlinného fyziologa, v té době prorektora pražské univerzity, prof. Bohumila Němce. Návrhy na ocenění botaniků včetně zahraničních často vycházely z pera K. Domina, někdy za podpory ještě staršího protagonisty říše rostlin, prof. Josefa Velenovského, jako tomu bylo např. již v r. 1919, tehdy ještě pod fakultou filozofickou – v případě honoris causa botanika českého původu Bohumila Šimka, působícího na státní univerzitě v Iowa City v USA. V daném období, r. 1931, obdržel čestný doktorát také Cyril Purkyně, profesor Českého vysokého učení technického a ředitel Státního geologického ústavu, fytopaleontolog a vnuk J. E. Purkyně. Majitelem diplomu datovaného r. 1932 se stal rovněž Jindřich Matiegka, profesor

antropologie na Přírodovědecké fakultě UK (Živa 2016, 5: CXVIII–CXIX). Čtyři dny před okupací českých zemí nacistickým Německem, 11. března 1939, se konala promoce čestného doktorátu prof. Bohumila Němce (např. Živa 2007, 1 a 3–5 nebo 2014, 4: 148–150).

Poválečné oslavy šestistého výročí založení Univerzity Karlovy měly navzdory chaosu po komunistickém únorovém převratu stále ještě mezinárodní dimenze. Očekávaná absence čerstvých nositelů čestných doktorátů ze západního zahraničí při přebírání diplomů nebyla příliš velká. Ve Vladislavském sále Pražského hradu při slavnostním zasedání akademické obce 7. dubna 1948 přednesl svůj poslední veřejný projev prezident Edvard Beneš. Následujícího dne převzalo 28 přítomných nebo zastupovaných čestných doktorů diplomy ve Velké aule Karolina. Padesátá léta nastolila kádrování, čistky, sovětizaci veškerého provozu včetně změn ve struktuře titulů, nejprve absenci jakéhokoli statutárního zakotvení čestných

doktorátů a posléze jejich udělování na politická zadání. Současníci, kteří zažili uvolnění 60. let 20. stol. a opětý návrat temna pro vzdělané vrstvy za „normalizace“ až po nový vzmach na přelomu 80. a 90. let, se mohou ponořit do podrobných peripetií osvětlujících zákulisí i kulisy naší (univerzitní) nedávné minulosti. Publikace zahrnuje 23 užitečných příloh (především konkrétních prepisů vybraných doktorských projevů), seznam literatury k tématu, seznamy zkratk, tabulek, příloh a vyobrazení v textu, jakož také důležitý jmenný rejstřík. Kniha je nejen věcným vodítkem po historických zákrutách, ale také normotvorným apelem (s odkazem na doktorský slib), který nejnovější období extrémní relativizace pravd a nepravd (označovaných zrůdně jako alternativní pravdy či „názory“) potřebuje coby opakovaně hledaný pilíř perspektivy života.

**Nakladatelství Karolinum Univerzity Karlovy, Praha 2017, 386 str.
Doporučená cena 420 Kč**

Cena Josefa Hlávky za vědeckou literaturu a cena Ars longa za rok 2017

Na zámku Lužany u Přeštic byly za přítomnosti představitelů Nadace Český literární fond a Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, všech oceněných a pozvaných hostů, včetně zástupců Norského království a Ministerstva životního prostředí, předány 25. června 2018 Ceny Josefa Hlávky za odbornou a vědeckou literaturu a cena Ars longa za r. 2017.

Ocenění předali ředitel Nadace Český literární fond Mgr. Ivo Purš, Ph.D., a předseda správní rady Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových prof. JUDr. Václav Pavlíček, CSc. Každé je dotováno částkou 50 tisíc Kč, cena Ars longa 100 tisíc Kč.

Cena Josefa Hlávky je udělována za původní knižní práci z vědecké a odborné literatury publikovanou v České republice. Toto prestižní ocenění představuje jediné svého druhu v této oblasti u nás. V letošním roce ji převzaly:

- z oblasti věd o neživé přírodě RNDr. Petr Zajíček za knihu Moravský kras v ponorné řece času (vydalo Nakladatelství Academia)
- z oblasti věd o živé přírodě prof. RNDr. Hana Čížková, CSc., Mgr. Libuše Vlasáková, RNDr. Jan Květ, CSc., dr. h. c., a kolektiv autorů za knihu Mokřady – Ekologie, ochrana a udržitelné využívání (Epis-

1

teme). Společné dílo 30 českých odborníků představuje první české původní souhrnné zpracování problematiky mokřadů. Zahrnuje charakteristiku, popis hlavních typů přímořských i vnitrozemských, včetně mělkých vod a lesů mokřých stanovišť, hlavní pozornost je věnována České republice. Je zdrojem informací, odkazuje na více než tisíc původních zdrojů.

- z oblasti lékařských věd prof. MUDr. Miloš Táborský, CSc., prof. MUDr. Josef Kautzner, CSc., prof. MUDr. Aleš Linhart, DrSc., a kolektiv za knihu Kardiologie (Mladá fronta)
- z oblasti společenských věd Mgr. Michal Macháček, Ph.D., za knihu Gustav Husák (Vyšehrad).

Správní rada Nadace Český literární fond při této příležitosti rovněž udělila nově založenou výjimečnou cenu Ars longa Jiřímu Suchému za celoživotní přínos české, evropské i světové kultuře. Cena vznikla na základě knihy J. Suchého Klau si povídá s Bohem (nakladatelství Galén).

Více na www.hlavkovanadace.cz

1 a 2 Předseda Nadání Hlávkových Václav Pavlíček (na obr. 1 vpravo) předává ocenění Janu Květovi za knihu o mokřadech. Cenu převzaly také Libuše Vlasáková a Hana Čížková (na obr. 2 uprostřed). Snímky Nadání Hlávkových

2